

Bible

KAPESNÍ PRŮVODCE

Michael Keene

BIBLION

Michael Keene:
Bible – kapesní průvodce
Z anglického originálu přeložila
Miroslava Čejková © 2011

Text copyright ©2002 Michael
Keene. Original edition published in
English under the title **The Bible** by
Lion Hudson plc, Oxford, England.
Copyright ©Lion Hudson plc 2002.

Překlad: Miroslava Čejková
Odborná redakce: Alexandr Flek
Úprava textu pro české vydání:
Miroslav Kubíček
Sazba: Luboš Kendra
Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydal © Biblion, o. s., 2011
Krocínovská 6, 160 00 Praha 6
www.biblion.cz

Adresa pro objednávky:
BIBLION, o. s.
756 45 Branky 11

Biblické citace jsou uvedeny podle
znění *Bible, překlad 21. století*
© 2009, BIBLION, o. s.

Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-87282-08-3

Obsah

Seznámení s Biblií 6

PŘEHLED BIBLICKÝCH
DĚJIN 8

SVĚT BIBLE 36

JAK BIBLE
VZNIKLA 64

PRŮŘEZ BIBLÍ 86

BIBLE A JEJÍ VLIV 122

Slovníček pojmů 152

Zaslíbená země

Izrael nikdy nebyl velkým a mocným státem, ale díky své zeměpisné poloze na úzkém pásu země mezi mořem a pouští měl vždy značnou ekonomickou a strategickou důležitost.

Země, ve které se Izraelité původně ve 13. století př. n. l. usídlili po svém odchodu z egyptského zajetí, byla známá jako Kanaán. V následujících staletích však vícekrát změnila název i hranice. Původně jednotný stát zvaný Izrael se po Šalomounově smrti rozdělil na dvě království, Izraelské a Judské. O několik století později pak Římané zemi rozčlenili na několik menších regionů – např. Judsko a Galileu. Pozdější název, Palestina, je odvozen od Filištínů, kteří se usadili na úzkém pobřežním pásu podél Středozemního moře přibližně ve stejné době, kdy Izraelité pod Jozuovým vedením dobyli středohoří.

Dvě jezera, jedna řeka

V Izraeli se nacházejí dvě vnitrozemní vodní plochy – Galilejské jezero a Mrtvé moře. Obě spojuje řeka Jordán, protékající hlubokým údolím, jež bývalo často zaplaveno. Řeka tvoří páteř celé země. Pramení v libanonských horách

Pahorkatina táhnoucí se od Galileje na jih směrem k Negevu odděluje pobřežní pláň od údolí Jordánu a transjordánské pouště.

Země, kterou obsadili Izraelité, se podle tradice táhla „od Danu po Beeršebu“. Při pohledu na mapu zjistíme, že jde o poměrně nepatrné území necelých 230 km dlouhé a v nejširším bodě – na úrovni severního cípu Mrtvého moře – pouze 80 km široké. Zajímavostí je, že Mrtvé moře leží 420 metrů pod hladinou světového oceánu a jde o nejnižší položené odkryté místo na zemském povrchu.

Úrodné kopcovité území na jihu Izraele přechází ve vyprahlou negevskou krajinu.

a postupně nabývá na síle díky mnoha menším přítokům, jako je například Kerít. Galilejské jezero, v evangeliích označované také jako Genezaretské nebo Tiberiadské, je přibližně 21 km dlouhé a 12,8 km široké a žije zde nespočet druhů ryb. Mrtvé moře je mnohem větší, ale jak naznačuje jeho název, v jeho nesmírně slané vodě téměř nic živého nepřežije.

Hory a údolí

Od Středozemního moře na západě až k řece Jordán protínají centrální část Izraele dvě údolí: planina Megido a údolí Jizreel. Centrální horský pás se táhne západě od Jordánu z Horní Galileje na severu až k Negevské poušti na jihu. Západně od tohoto středohoří leží mezi Středozemním mořem a jižním okrajem pláně Megido úrodná Šaronská a Filitínská planina. Na severu tuto přímořskou

nízinu přetíná kopcovitý pás Karmelu, kterým prochází Megidský průsmyk. Z tohoto strategického bodu bylo možné kontrolovat veškerý obchodní i vojenský pohyb mezi Egyptem, Sýrií a zeměmi dále na východě. Proto se místo se stalo dějištěm důležitých bitev včetně té, při níž se judský král Jošiáš neúspěšně pokusil zastavit postupující Egyptyany.

Bible také zmiňuje jména některých hor: Hermon leží několik kilometrů severně od izraelského hraničního města Dan; Tábor 17 km západně od jižního cípu Galilejského jezera; Sinaj na jižním cípu stejnojmenného poloostrova obklopeného Rudým mořem. Se Sinajskou pouští sousedí v jižním Izraeli poušť Negev s městem Beeršebou.

Stravování

Jídlo a pití bylo součástí společenského i náboženského života. Významným aspektem židovské víry byl kromě konzumace pokrmů i půst. Křesťanský obřad eucharistie pak vycházel z běžného sdílení jídla ve společenství.

Téměř veškerá zemědělská produkce v Izraeli souvisela s bezprostřední obživou. Lidé vypěstovali právě tolik, aby uspokojili potřeby své vlastní rodiny. Tento scénář mnohdy narušovaly nespolehlivé dešťové srážky a častá sucha; zdroje potravin také trvale ohrožovaly kobylky a další škůdci – stejně jako nájezdy loupeživých vojsk.

V Izraeli dodnes divoce roste oves a ječmen. V biblických dobách tvořil ječmen hlavní součást stravy chudých.

jak je patrné z označení zaslíbené židovské země Kanaánu jakožto „země oplývající mlékem a medem“. Med byl vysoce ceněnou pochoutkou a představoval jediné dostupné sladidlo, které se přidávalo do koláčů.

Ovoce a zelenina

Dočítáme se, že když Izraelité putovali čtyřicet let pouští do Kanaánu, s velkým steskem vzpomínali na

okurky, pórek, cibuli a česnek, které jedli v Egyptě. V Izraeli byla nabídka místní zeleniny omezenější a značné oblíbené se zde těšila čočka a fazole. Pokud

Čedičový lis na olivy v Kafarnaum. Olivy se vkládaly do prohlubně ve spodním kameni. Horní kámen se otáčel pomocí držadla připevněného do otvoru uprostřed.

Vykopávky v Gibeonu ukazují, že bohatí lidé si velmi cenili vína. Vinný sklep, který zde byl objeven, mohl pojmout až 100 000 litrů vína při stálé teplotě 18°C.

KOŠER STRAVA

Přísné stravovací předpisy formulované v *Tóře* zakazovaly jíst vepřové, králíčí a velbludí maso, dále maso uhynulého nebo zardoušeného zvířete a také jakékoli maso obsahující krev. Maso zvířete určeného ke konzumaci proto muselo být při porážce zbaveno veškeré krve. Dále bylo zakázáno míchat masné a mléčné produkty, a to jak při přípravě, tak i při konzumaci. Během svátku *Pesach* platily navíc zvláštní předpisy, podle kterých se v domě nesměl nacházet žádný kvas, a tak bylo povoleno jíst pouze nekvašené pečivo.

jde o ovoce, z oliv se vyráběl olej a vinné hrozny se jedly buď čerstvé nebo sušené v podobě rozinek. Z hroznů se také vyrábělo víno, které představovalo základní nápoj tehdejší doby. Oblíbené byly i figy, a to jak k jídlu, tak pro lékařské účely. Z dostupných ořechů lze zmínit mandle a pistácie.

Prodej koření na trhu v Beeršebě. Karavany naložené kořením se podílely na vzniku obchodních cest z Asie přes Mezopotámii do Egypta.

Maso a ryby

Maso v Izraeli nebylo hlavní součástí stravy a jedlo se pouze při zvláštních příležitostech nebo při návštěvě hostů. Abrahamovi andělské návštěvníci nebo marnotratný syn v jednom z Ježíšových podobenství tak byli pohoštěni „vykrmeným teletem“. Součástí každodenního jídelníčku ovšem byly mnohem častěji ryby, jak naznačují četné odkazy v evangeliích. Lukášovo evangelium například zaznamenává, jak Ježíš po svém vzkříšení snídá pečenou rybu se svými učedníky.

Svátky a slavnosti

Židé každý týden dodržují *šabat* jako památečný den odpočinku. Kromě toho slaví několik každoročních svátků. Největší z nich je *Pesach*, při kterém izraelský národ vyjadřuje Bohu vděčnost za vysvobození z egyptského otroctví.

Svátky a slavnosti byly součástí náboženství a životního stylu Izraelitů od nejranějších dob. Oslavy zemědělského rázu v nich byly nerozlučně spojené s připomínkou Božího jednání s izraelským národem. Tento historický aspekt svátků ovšem postupem času převládl.

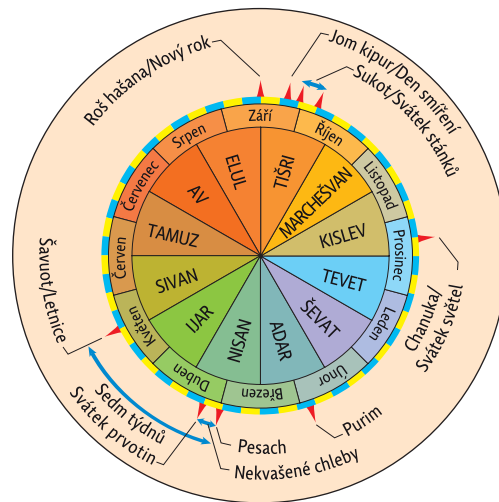
Šabat

Nejtypičtějším židovským svátkem je *šabat* („sobotní den“). Narodil od ostatních svátků se neslaví jednou v roce, ale opakuje se každý týden. Sedmý den v týdnu byl podle Božího přikázání uvedeného v Písmu oddělen jako den naprostého odpočinku pro lidi i jejich zvířata. V tento den si

Ortodoxní židé u Západi zdi v Jeruzalémě čtou během svátku svitky Tóry.

Nejslavnostnějším měsícem židovského kalendáře byl sedmý měsíc, *tišri*. První den tohoto měsíce, ohlašovaný trubením, zahajoval desetidenní období pokání, půstu a klidu od práce, který byl dodržován ještě přísněji než běžný *šabat*.

Náboženská svátky židovského kalendáře.

Židé mají připomínat všechno, co pro ně Bůh udělal, a především to, že jejich předky vysvobodil z egyptského otroctví. Tímto svátkem se také vyjadřuje přesvědčení, že k životu podle Božího plánu

DALŠÍ SVÁTKY

Na první den podzimního měsíce *tišri* připadá židovský nový rok, *Roš Hašana*. Tím je zahájeno desetidenní období zpytování a pokání, jehož vrcholem je *Jom kipur*, Den smíření, kdy Židé dodržují přísný půst a hledají odpuštění hříchů, jichž se v uplynulém roce dopustili. Ať už *Jom kipur* připadne na kterýkoli den v týdnu, je v něm zapovězena jakákoli práce. Bible jej označuje jako „sobotu všech sobot“. Jedině v tento den mohl velekněz vstoupit do nejsvětější svatyně, tedy nejvnitřnější části jeruzalémského chrámu, a obřadem smíření zde pro Izrael vyžádat odpuštění všech hříchů.

patří vedle práce také odpočinek a oddech.

Pesach

Pesach (známý též jako Hod beránka nebo Svátek nekvašených chlebů) je nejdůležitější každoroční židovský svátek. V předvečer 15. dne nisanu měla každá rodina v Izraeli obětovat beránka na připomínku poslední z deseti egyptských ran, kdy „anděl smrti“ pobíjel všechny prvorozené, ale minul domy Izraelitů, neboť na jejich veřejných viděl znamení krve beránka. V Ježíšových dobách už byl *Pesach* považován za jeden z hlavních „poutních slavností“, během nichž Židé z celé Římské říše přicházeli do Jeruzaléma, aby se poklonili v chrámu.

Letnice a Svátek stánků

Druhá poutní slavnost se nazývá *Šavuot* (Svátek týdnů, Letnice) a připadá na padesátý den po *Pesachu*. Touto velmi radostnou oslavou končilo v Izraeli sedmítýdenní období obilných žní. Poslední z poutních slavností je *Sukot* (Svátek stánků), který se slavil na podzim v souvislosti se sklizni ovoce. K oslavám tohoto svátku patří stavění stanů či přístřešků, jež odkazují na dobu, kdy Izraelité po čtyřicet let putovali pouští k Zaslíbené zemi. Tyto svátky Židé slaví dodnes.

Přední proroci

Knihy Proroků tvoří nejrozsáhlejší část hebrejské Bible. Svůj název odvozují od politických a náboženských aktivistů, kteří se snažili izraelský národ volat zpět k opravdové a oddané víře v Boha. Proroci jsou rozdělováni na „Přední“ (tj. starší) a „Zadní“ (tj. mladší).

Mezi Přední proroky patří knihy Jozue, Soudců, 1. a 2. Samuelova a 1. a 2. Královská. Jedná se na první pohled o historické knihy, pojednávající o dějinách židovského národa počínaje od vstupu do Zaslíbené země až po pád Jeruzaléma a odvezení Židů do babylonského zajetí v 6. století př. n. l. Dočítáme se zde, že za vlády králů Davida a Šalomouna se Izrael těšil krátkému období stability a rozmachu. Většina vyprávění však popisuje, jak se Izrael po Šalomounově smrti rozdělil na dvě samostatná království, Izraelské a Judské. Přestože se obě království snažila o udržení své státnosti, Izrael nakonec roku 722 př. n. l. podlehl Asýrii a Judsko v roce 586 př. n. l. dobyli Babyloňané.

Prorocství, nikoli historie
Křesťanská Bible označuje Přední proroky jako „historické knihy“, avšak hebrejská Bible

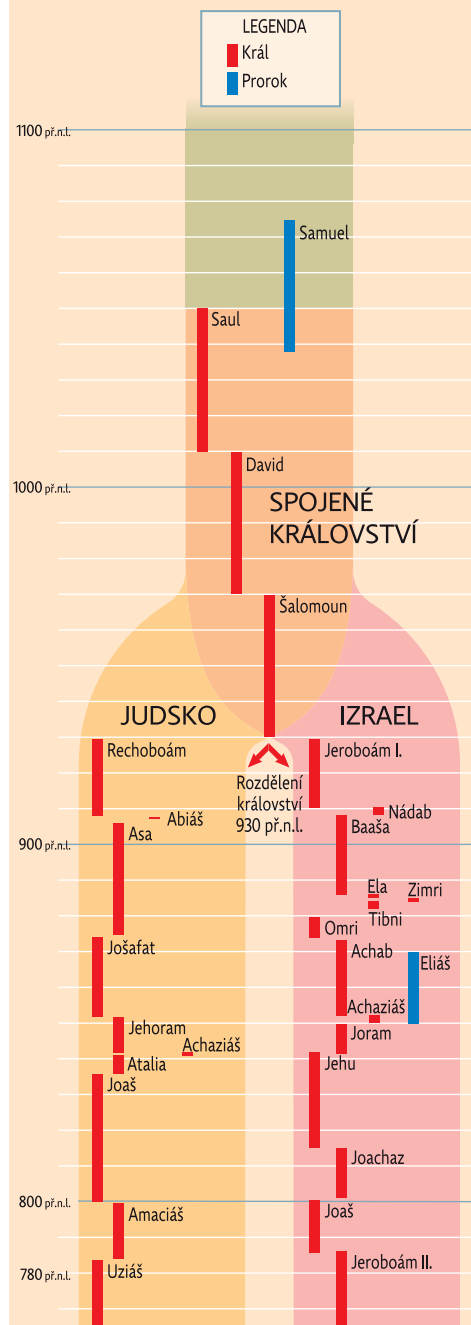
k nim přistupuje spíše jako k proroctvím. Tradice jejich autorství připisuje Jozuovi (knihy Jozue), Samuelovi (knihy Soudců, 1. a 2. Samuelova) a Jeremiášovi (1. a 2. Královská).

Knihy charakterizuje jeden společný prorocký prvek, a to, že se nespokojují s popisem dějin, ale snaží se je také vykládat – a právě v tom spočívá hlavní úloha proroka ve společnosti. Pisatelé těchto knih jistě podrobovali prorockému pohledu i své soudobé dějiny.

Prvním izraelským králem byl Saul, po kterém nastoupil na trůn David následovaný Šalomounem. Panování těchto tří králů se označuje termínem Spojené království. Krátce po Šalomounově smrti se království rozdělilo na jižní království zvané Judsko a severní království zvané Izrael. Judsko tvořily pouze dva kmeny, Juda a Benjamin; ze zbývajících deseti kmenů se skládal Izrael.

Budoucí král David přijímá pomazání od proroka Samuele a dalšího muže, snad Davidova otce Jišaje. Anglický žaltář ze 14. století.

Historické děje uváděli do souvislosti se vztahem Izraele k Bohu – vyvolený lid byl povolán k tomu, aby se lišil ode všech okolních národů. Vždy, když byli Izraelité věrní, sloužili Bohu tak, jak měli, a usilovali dodržovat jeho Zákon, dařilo se jim dobře. Když však na Boží přikázání nedbali a přestali se řídit láskou a spravedlností, čekalo je trápení.

Velká část příběhu Izraele se točí kolem působení jeho vůdců, zejména králů. Dobří králové, jako byli David a Jošiáš, vedl svůj lid k pokoji a blahobytu, kterým je Bůh zahrnul. Špatní vůdci jako např. Achab však měli na svědomí utrpení lidu a porážku. Když člověk zná Boží vůli, měl by porozumět, jak správně žít. A právě v tom spočívalo poselství Raných proroků.

Marek

Markovo evangelium nám pravděpodobně přináší nejstarší známý záznam o Ježíšově životě a učení. V Markově podání Ježíš od samého počátku rychle spěje ke své smrti a vzkříšení.

Marek je ze všech čtyř evangelíů nejkratší. Matouš a Lukáš později nejspíše použili toto evangelium jako svůj hlavní zdroj informací. Podle tradice byl autorem tohoto spisu Jan Marek, společník apoštola Petra. To vedlo raně církevního biskupa Papiase k poznámce, že Marek sepsal „věrně, ale ne popořádku“ Petrovy vzpomínky.

NENADÁLÝ KONEC

Závěr Markova evangelia, vrcholící Ježíšovou smrtí a vzkříšením, charakterizuje několik nevysvětlitelných záhad. Patří k nim mrazivý a zlověstný, z nitra vyvěrající výkřik opuštěného Ježíše visícího na kříži, nečekaná temnota, která přikryla zemi ve chvíli jeho smrti, a nenadálý konec evangelia, popisující strach a mlčení přítomných žen navzdory Ježíšovu pokynu, aby oznámily učedníkům, co se stalo. Následný vznik církve i evangelíů však dokazuje, že nemlčely dlouho. Markova věta o prázdném hrobu poukazuje na evangelistovu víru,

Témata Markova evangelia

Marek zřejmě použil řadu v té době kolujících krátkých příběhů o Ježíšovi, které spojil do jednoho celku. Toto spojení mohlo být i poměrně nahodilé, protože jeho evangelium se očividně nesnaží zachovávat chronologický sled událostí. Hlavním tématem knihy je utrpení Mesiáše, který si znepřátelil své okolí tím, že se

že Bůh Ježíše ospravedlnil a prokázal to jeho vzkříšením.

Právě tato náhlost, se kterou Marek své evangelium uzavírá, je zdrojem nekonečných spekulací. Některé rukopisy obsahují jiný, delší závěr, který však patrně pochází až ze 2. století n. l. Je samozřejmě možné, že Marek závěr skutečně napsal, ale ten z nějakého důvodu z nejstarších dochovaných rukopisů ztratil. V opačném případě se můžeme jen dohadovat, proč evangelium končí právě na daném místě a v daném okamžiku.

Potom svolal zástup se svými učedníky a řekl jim: „Chce-li někdo jít za mnou, ať se zřekne sám sebe, vezme svůj kříž a následuje mě. Kdokoli by si chtěl zachránit život, ten jej ztratí, ale kdokoli by ztratil život pro mě a pro evangelium, ten jej zachráni.“

MAREK 8:34–35

Stín kříže padá od samého začátku na celé Markovo evangelium. Kristus na kříži, Eugène Delacroix (1798–1863).

prohlašoval Bohem. Stín kříže padá na celé evangelium od prvních vět až do konce. Ježíš je tajemný Boží Syn, kterého od počátku sledujeme na jeho cestě k neodvratné smrti v Jeruzalémě. Sám se o svém nadcházejícím skonu třikrát zmiňuje a pokaždé vyzývá své učedníky, aby i oni byli připraveni „nést svůj kříž“. Je zřejmé, že Marek psal své evangelium pod dojmem prvních zkušeností církve s pronásledováním v naději, že své posluchače povzbudí k vytrvalosti.

Jedním z dalších témat evangelia je církev jakožto legitimní následník Izraele v Božích plánech. To může vysvětlovat opakovaný výskyt čísla 12 v tomto evangeliu: dvanáct učedníků, dvanáct let utrpení krvácející ženy, dvanáctiletá vzkříšená dívka a dvanáct košů zbylého jídla po nasycení zástupů – to všechno připomíná dvanáct kmenů, z nichž se skládal izraelský národ.

Výtvarné umění

Umění vždy lidem dávalo příležitost reflektovat biblické náměty a také víru svých tvůrců. Vzniklo tak nesmírné množství děl inspirovaných Biblií. Mnozí umělci byli hluboce zakořeněni v církvi, jiní zpracovávali biblickou látku pohledem „zvenku“.

Vykopávky na místě kostelů a synagog ze 3. století po Kristu dokazují, že znázorňování výjevů ze Starého i Nového zákona bylo běžnou praxí už od nejstarších dob. Umělecké výtvary ze 3. a 4. století objevené v římských katakombách ilustrovaly a zároveň vykládaly biblické příběhy. I v takových motivech, jako je Noemova archa nebo Daniel ve lví jámě, se odrážela víra v uzdravující a zachraňující moc Ježíše Krista, často zobrazovaného v podobě Dobrého pastýře.

Středověk

Středověk byl bytostně křesťanský. Vzrůstající prestiž církve lze sledovat na množství sakrálních staveb jak v období románském, tak gotickém. V sochařské výzdobě a na freskách jsou zobrazovány biblické výjevy (např. tzv. *Biblia pauperum* – „Bible chudých“ – biblické příběhy řazené v pásech na stěnách kostelů). Vedle výjevů z Kristova života byla ve středověku častým motivem Madona s dítětem, ale

i motiv Zvěstování a výjevy ze života světců. Dalším typickým projevem této doby byly překrásně iluminované rukopisy.

S vrcholným středověkem se stále více objevuje realistický proud. Gotické umění se stává epičtějším, síla náboženských prožitků ustupuje, narůstá zájem o smyslový svět.

Renesance a baroko

V tomto období trend k realismu vrcholí, zejména pod vlivem inspirace antickou, zřetelné v dílech Giottových, Piera della Francesca či v sochařském díle Donatellově. K vrcholům renesančního umění patří tvorba Michelangela Buonarrotiho.

V umění baroka se odráží střet nastupující reformace se

Rembrandt zažil vášně i bolest, bohatství i chudobu, úspěch i odmítnutí. Tyto pocity vtělil do tahů svého štěte s takovou působivostí, že jen málokdo zůstane při pohledu na jeho obrazy chladným.

HELEN DE BORCHGRAVE,
CESTY KŘESŤANSKÉHO UMĚNÍ

Hlavní patronkou umění v tehdejší Evropě byla církev. První hřích a vyhánění z ráje (Michelangelo Buonarroti, 1508–12, freska na stropě Sixtinské kaple ve Vatikánu).

snahami o posílení katolických pozic. V Itálii se biblickým tématům věnoval Caravaggio, ve Španělsku např. Diego Velázquez. S reformací lze spojit především holandského malíře Rembrandta van Rijn (1606–1669), který se intenzivně věnoval jak starozákonním, tak novozákonním tématům.

V následujícím období vliv církve slábl a biblická témata se ocitla na okraji zájmu. Objevují se např. na přelomu 18. a 19. století v díle básníka, malíře a grafika Williama Blakea a následně v dílech anglických prerafaelitů.

Moderní umění

V moderním umění se Bibli inspirovali někteří expresionisté, např. Emil Nolde nebo Georges Rouault. Výjimečnou osobností byl francouzský malíř ruského původu Marc Chagall (1887–1985). V jeho díle inspirovaném zejména

Starým zákonem se odráží utrpení židovského národa, ale i ujištění o naději. Biblické poselství se promítlo také do díla španělského malíře Salvatora Dalího (1904–1989) i některých abstraktních expresionistů jako Mark Rothko či Barnett Newmann.

V českých zemích se s biblickou tematikou setkáváme již ve středověku (např. Mistr Třeboňského oltáře, Mistr Vyšebrodského cyklu), bohatě se pak projevuje v době barokní (Petr Brandl, Matyáš Bernard Braun a další). Na počátku 20. století zpracovává biblické motivy sochař a grafik František Bílek, později Jan Zrzavý a Bohuslav Reynek. Ze soudobých autorů lze jmenovat Josefa Žáčka, Karla Rechlíka, Milivoje Husáka, Miroslava Radu, Aleše Lamra a další.